

Akıl-İman İlişkisi Açısından Fideizm

Osman Murat DENİZ, Emin, Bursa, 2012, 305 sayfa.

Ubeydullah TAŞ*

Din Felsefesi denildiğinde birçok konu akla gelebilir. Fideizm’de bu konular arasında önemli bir yere sahip olması açısından ayrıca önem arz etmektedir. Hıristiyan dünyasının temel iman konularından birisi de fideizmdir. Fideizmin akıl ile iman arasında bir gidiş geliş mi, bir uzlaşma mı yoksa imanun akli saf dışı bıraktığı bir konu mu olduğunu anlama açısından bu eser alanındaki boşluğu doldurma hususunda katkı yapması bakımından önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak sosyal bilimlerde, özel olarak da din felsefesine dair konularda fikir beyan ederken kesinlik bildiren ifadelerden daha çok olasılık bildiren ifadelerin tercih edilmesi, hem hitap edeceğimiz kitle açısından bütünsel, hem de felsefi konularda yapacağımız sosyolojik tespitlerde daha genel ve kapsayıcı bir tavır olacaktır. Akıl ve iman konusunda da bunu en güzel şekilde tatbik edebiliriz. Hal böyle iken, yeryüzünde ne kadar çok insan var ise o kadar farklı inanç şekilleri olacağı düşünülebilir. Bundan dolayıdır ki inanç şekilleri ve kişinin nasıl inandığına dair birçok fikir ve teori ortaya atılmıştır. Ve bu fikir ve teoriler belli başlıklar altında toplanmış olsalar bile kendi içlerinde dahi belli ayrışmaları ve görüş ayrılıklarını barındırmışlardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunlardan bir tanesi de daha çok Hıristiyan dünyasında rastladığımız fideizmdir.

Osman Murat Deniz’in *Akıl-İman İlişkisi Açısından Fideizm* başlığıyla kaleme aldığı bu kitap ilk olarak yazarın doktora tezi olarak kaleme almış olduğu bir çalışmadır.

Kitabın asıl amacının “akıl-iman ilişkisi çerçevesinde fideizmi felsefi eleştiriye tâbi tutmaya çalışmak” olduğu yazar tarafından belirtilmektedir. Devamından ise “Soren Kierkegaard ve Blaise Pascal, fideizmin iki önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden konu, daha çok onların ortaya koyduğu fideizm anlayışı ekseninde irdelenmektedir.” ayrıntısı üzerinden konunun ele alınacağına söylenmektedir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öncelikle içeriği (s. 5) incelediğimiz zaman kitapta, başlığın aksine “Akıl-İman İlişkisi”nden daha çok “Fideizm Nedir?” konu başlığına yer verildiği görülmektedir (s. 23-153). Bu durum aklımızda ufakta olsa kitabın amacının fideizmi akıl-iman açısından değerlendirmek mi yoksa fideizmin ne olduğuna dair bir çalışma yapmak mı olduğu konusunda soru işaretlerinin belirmesine sebep olmaktadır.

Fideizm nedir başlığının altında büyük dinlerin fideizm çerçevesinde değerlendirilmemesi de eserin önemli bir eksikliği olarak ifade edilebilir. Yazar aslında bu durumu giriş bölümünün sonunda tek cümleyle açıklamaktadır (s. 22); lâkin bu açıklama giriş mahiyetinde de olsa fideizme genel bir perspektif kazandırılması açısından konunun başka açılardan ele alınmamasını meşrulaştırmaz. Fideizm terim olarak Batı literatürüne ve hassaten Hıristiyanlığa ait bir mefhum olsa da (s. 23-24) kitabın sonuç kısmında da belirtildiği üzere (s. 281) örneğin İslam’da İmam Mâtürîdî’de de ele alınabilecek bir konu olabilir. İslam’da, fideizm başlığı altında bir şeylerin olmaması, fideizm üzerinden yorumlanacak konuların olmadığını da göstermemektedir.

Din felsefesi denilince akla gelen birçok ismin bu konu hakkındaki görüşlerine genel bir bakış açısını sunan Giriş (s. 11-22) bölümü bu kişiler nazarında fideizm konusu hakkında genel bir bilgi almak açısından yeterli görünmektedir.

Kitabın ilk bölümü olan “Fideizm Nedir?” sorusu yukarıda da belirttiğimiz gibi sanki kitabın asıl sorunsalı gibi gözükmektedir. Hıristiyanlık üzerinden anlatılmaya çalışılan fideizmdeki tanım sorununun (s. 27) ayrıntılı bir şekilde ele alınması konu hakkında bize yeterince bilgi vermiş olsa bile başka dinlerde de bu konuya nasıl yaklaşıldığının incelenmesi eserden istifadeyi arttıracak bir husus olacaktır.

Kitabın ikinci bölümünde ise “Fideizm ve İman” arasında ilişki irade ve öznellik kavramları adı altında anlatılmaya çalışılmıştır. Bir önceki bölüm olan girişte göze çarpan Kierkegaard vurgusu burada bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Fideizm denilince ilk akla gelenlerden olan Kierkegaard “İmanın Doğası ve Fideizm” alt başlığının temelini oluşturmaktadır. İkinci bölümün ikinci konusu olan “İman ve İrade” mevzuunda ise genel olarak Kierkegaard olmak üzere, Pascal (s. 195), Creel (s. 197), Swinburne (s. 200) gibi din felsefecilerinin görüşleri ele alınıp ve iradenin imanda ne tür bir rol oynadığından bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümün ikinci konusu olan “Akıl-Kalp DUALİZMİ”nde (s. 227) Pascal ve Descartes’in fikirlerine öncelik tanıyarak konu bu iki kişinin fikirleri üzerinden değerlendirilmektedir. Kitabın son konusu olan “Doğal Teoloji ve Kanıtın Reddi” konusunda da yine bir Kierkegaard üstünlüğü görünmektedir. Sonuç (s. 277) bölümünde ise genel bir özet yaparak ilk başta ele aldığı tanımların yetersizliğine (s.

27) vurgu yaparak (s. 227) aslında tam manasıyla bir sonuca varılamayacağını ifade eden yazar Giriş'te de olduğu gibi bazı din felsefecilerinden örnekler sunarak nokta koymaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kitapta fideizmin on iki farklı tanımına (s. 30) yer verilmesi fideizmi tanımlamada zorlanıldığını göstermektedir. Fakat tanımlama da karşılaşılan farklılığın, konunun farklı açılardan değerlendirilmesi için bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Günümüzde birçok kavram tam manasıyla izaha kavuşmamaktadır. Ya tarihte yüklendiği anlam günümüzde kullanılmamakta, ya da günümüz koşulları kelimelere farklı anlamlar yüklemektedir. İkinci bir husus ise kitap başlığında sınırlandırılmayan konunun kitabın iç kısımlarında sınırlandırılması ilk bakışta okuyucuda farklı çağrışımlar oluşturacağından naçizane tavsiyemiz kitabın ön yüzüne "Kierkegaard ve Pascal Örneği" gibi bir notun koyulması, belli bir ön kabul oluşturacağından, bu konuda farklı yaklaşımları görmek isteyenlerin beklentilerinin bir nebze önüne geçecektir.